

Sorbán Angella

"Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen"

Az asszimiláció természetrajzához

A jelen tanulmány alapját egy empirikus kutatás képezi, mely az iskolaválasztás és asszimiláció tárgykörében 1996-ban készült Erdélyben, egy átfogó Kárpát-medencei összehasonlító vizsgálat részeként.¹ A kutatást azzal a céllal terveztük meg és végeztük el, hogy a beolvadás sokrétű folyamatának olyan dimenziói nyerjenek megvilágítást, melyek a statisztikai számsorok mögött rejtve maradnak, a közvélekedés szintjén forgó sztereotípiák pedig elfedik, esetleg elferdítik. Fő irányát tekintve azt vizsgáltuk: milyen családi, kulturális, mentalitásbeli és mikroközösségi háttere van - a rendszerváltás utáni években - a magyar nemzetiségű szülők különféle beiskolázási gyakorlatainak, nevezetesen annak, hogy magyar, illetve román tannyelvű általános iskolát választanak-e gyermekeik számára; továbbá pedig, hogy miként jelenik meg az iskolaválasztás mint döntés az érvek/magyarázatok szintjén, és hogyan strukturálódik a különféle attitűdökben és identitásstruktúrákban.

Szükséges előrebocsátani: a kutatást olyan településeken² végeztük, ahol a szülőknek volt választási lehetősége az általános iskola tannyelvének megválasztására, tehát a vizsgálatba bevont településeken a felmérés időpontjában létezett mind magyar, mind pedig román tannyelvű általános iskolai oktatás (esetenként pedig német vagy angol nyelvű elemi szintű oktatás is). A mintát³ olyan magyar nemzetiségű (többségükben fiatal) szülők alkották, akiknek volt általános iskoláskorú - I-VIII. osztályos - gyermekük/gyermekeik. A felmérés során Erdély különböző településein összesen 523 magyar nemzetiségű szülőt kerestünk meg, ebből 324-en magyar tannyelvű, 199-en pedig román tannyelvű általános iskolába járatják gyermeküket/gyermekeiket. A kutatás adatainak feldolgozása és elemzése a két beiskolázási gyakorlatot követő csoport - magyar, illetve román tannyelvű iskolát választó szülők - válaszainak összehasonlítására épül.

Empirikus vizsgálatunk eredményei azt mutatják, hogy a (magyar nemzetiségű) szülőknek az iskola tanyelve mellett meghozott döntései "nem légtérben születnek", hanem az esetek többségében köthetők a családi háttér szerkezet különféle szociológiai jellemzőihez: a család típusához, a szülők iskoláztatásának nyelvéhez, az iskoláztatás családi hagyományaihoz, az anyanyelv családon belüli használati értékéhez és presztízséhez, a szülők társadalmi státusához, a család szűkebb informális (baráti, munkatársi) közösségeinek - "megtartó" vagy "lazító" - etnikai összetételéhez. Ezek az mikroszociológiai "alapok" - kutatásunk eredményei szerint - meghatározóbbak az iskolaválasztásban, mint egy-egy adott régió, esetleg település statisztikailag definiált/definiálható tömb, illetve szórvány jellege.⁴

Az alábbiakban az említett összefüggésekkel kapcsolatos főbb következtetéseinket összegezzük:

1. Kutatásunk adatai elsősorban a vegyes család és a román tannyelvű iskoláztatás "természetes" együtt járását mutatják Erdélyben: a mintákba bekerült, vegyes házasságban élő szülők háromnegyede román tannyelvű iskolát választott gyermeké(i)nek. Eredményeink ugyanakkor a román tannyelvű iskolát választó magyar családok (mindkét szülő magyar nemzetiségű) magas arányára is felhívják a figyelmet: a román iskolát választó családok közül majdnem minden másodikban (45,2%) mindkét szülő magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Bár - mint felmérésünk is megerősíti - a magyar családokban a gyermekek román nyelven való iskoláztatása annál gyakoribb, minél magasabb a román lakosság aránya egy-egy településen/régióban, nem mondható el ugyanez fordítva, nevezetesen, hogy a vegyes családokban a magyar tannyelvű iskolaválasztás arányosan nőne a magyar lakosság arányával a különböző településeken/régiókban.

2. Az iskolaválasztást befolyásoló tényezők között kiemelt szerepet kap a szülők iskoláztatásának nyelve. Ez azt jelenti, hogy a gyermekek számára választott iskola tanyelve erős kapcsolatot mutat a szülők iskoláinak tanyelvével, pontosabban fogalmazva: szignifikánsan magasabb arányban választanak gyermekeik számára román tannyelvű iskolát azok a szülők, akik maguk is román tannyelvű iskolába jártak; akik pedig anyanyelven tanultak, a vélt/valós hátrányok ellenére is döntő többségükben magyar tannyelvű alapiskolába járatják gyermekeiket, legalább az alsóbb fokozatokon. Az iskola tanyelve így tendenciáját tekintve egyfajta "családi hagyományként" adódik át

generációról generációra, mintegy újratermelve az iskoláztatás nyelvének használati értékét és presztízsét a családban, a szűkebb társas közegben, valamint a különböző iskolai fokozatokon. Azok a megkérdezett szülők, akik román nyelven végezték mind az általános, mind pedig a középiskolát 66,2%-ban gyermekeik számára is román tannyelvű iskolát választottak, azok pedig, akik mindkét fokozaton magyar nyelven tanultak, 78,0%-ban magyar tannyelvű általános iskolába járatják a gyermekeiket. Fontos adalék ugyanakkor, hogy azok a szülők, akik csupán az általános iskolában tanultak magyarul, de a középiskolát már román nyelven végezték, gyermekeik beiskolázásakor már 51,0%-ban román tannyelvű iskola mellett döntöttek. Érdemes a szóban forgó folytonossággal kapcsolatban még megjegyezni: a felmérés időpontjában a román tannyelvű általános iskolába járó magyar vagy vegyes családból származó gyermekek egyharmada (32,7%) magyar nyelven kezdte a tanulást (óvoda, I-IV. osztály), majd ezek elvégzése után írták át őket román tagozatra. Am a magyar nyelvű kezdés, majd a román tagozatra való átiratás mint gyakorlat, azokat a szülőket jellemzi alapvetően, akik maguk is magyar nyelven tanultak legalább az alsóbb fokozatokon.

3. A román tannyelvű iskola a kisebbségi kulturális viszonyrendszerből való kilépés egyik lépcsőfoka. Kutatásunk eredményei bizonyítják, hogy ezt "természetszerűleg" újabb kilépési fokozatok követik, elsősorban a családi nyelvhasználatban, valamint a kisközösségek, referenciacsoportok szintjén. Adataink szerint a román tannyelvű iskolát választó családok közel kétharmadának esetében a családi kommunikáció nyelve a "kevert nyelv". A magyar nyelv térvesztése különösen szemléletes, ha azt vizsgáljuk, milyen nyelven beszélnek egymás között azok a gyermekek (testvérek), akik mindkét részről magyar származásúak és román tannyelvű iskolába járnak: 57,1% csak magyarul; 7,8% csak románul; 29,9% inkább magyarul, de románul is; 5,2% inkább románul, de magyarul is.

4. A vizsgált családok tágabb társas közegei, elsősorban a baráti kör "megtartó" vagy "lazító" hatással van a szülők identitására, és ez az informális közeg közvetve befolyásolja az iskolaválasztást. Ki kell emelnünk, hogy a baráti kapcsolatokra vonatkozó adataink a kétféle iskolaválasztási gyakorlatot követő csoportot illetően "külön etnikai köröket" mutatnak. Figyelemreméltó az is, hogy az etnikailag elkülönülő baráti körökön belül megmutatkozó "egymás felé való zártság" sokkal hangsúlyosabb azok körében, akik gyermekeiket magyar iskolába járatják, mint a román tannyelvű iskolát választó szülők esetében. A magyar tannyelvű iskolát választó szülők 69,5%-ánál a család közeli barátai kizárólag magyarok vagy inkább magyarok, 28,4% esetében kb. fele román, fele magyar arányú; a román tannyelvű iskolát választó szülők ebből a szempontból "nyitottabb" baráti kapcsolatokkal rendelkeznek: 22,1%-nál a család barátai kizárólag románok vagy inkább románok, míg 51,3% esetében a baráti kör vegyes (kb. fele-fele arány). Még markánsabb elkülönülés mutatható ki, amennyiben a baráti köröket nem csak a gyermekek számára választott iskola tannyelve, hanem családtípus szerint is - magyar család, vegyes család - elemezzük: a magyar iskolát választó magyar családok és a román iskolát választó vegyes családok között, adataink szerint, alig van "átjárás". Ezek alapján elmondható, hogy a magyar iskolát választó szülők esetében a kisközösségek, a szűkebb mikroközösségi kapcsolatok zárt etnikai jellege egyfelől megtartó erőként működik és fontos szerepet játszik az identitás-megőrzésben, valamint a gyermekek identitásának alakításában, de azt is szükséges hangsúlyozni, hogy a zártság - kutatásunk tükrében - egyben feltétele is mindennek.

Amennyiben az iskolaválasztást - mint kutatásunk eredményei bizonyítják - alapvetően a családi háttér szerkezet jellemzői határozzák meg, joggal merül fel a kérdés: ebben az összefüggésben milyen jelentést és mekkora szerepet kap a közismert "jobb érvényesülés", mint magyarázat a román tannyelvű iskola mellett meghozott döntésekben? Milyen mértékben tényleges aspektusa a döntéseknek, vagy milyen mértékben jelenik meg általában véve a román tannyelvű iskolaválasztás egyfajta fedőneveként?

1. Az iskolaválasztás szempontjai

Az anyanyelvű, valamint a román tannyelvű iskola mellett (vagy ellen) felhozott érveket és magyarázatokat kutatásunk során többféle módon és metszetben vizsgáltuk: (a) egy attitűdskálával - melynek segítségével arra kerestük a választ, hogy a megkérdezett szülők milyen mértékben értenek egyet az iskolaválasztást "közismerten" alátámasztó olyan kijelentésekkel mint: "az a fontos, hogy tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen", "az a fontos, hogy tanuljon az anyanyelvén és kötődjék nemzeti kultúrájához" stb.; (b) nyitott kérdésekkel, ahol nem voltak előre megadott válaszok, hanem a megkérdezettek saját megfogalmazásuk szerint, saját szavaikkal foglalhatták össze az iskolaválasztás fő szempontjait; (c) ún. kontrollkérdésekkel (pl. "ha újra dönteni lehetne, hasonlóan döntene-e vagy sem" stb.). Az adatelemzés során összevetettük a kapott válaszokat a családi háttér mikroszociológiai jellemzőivel, valamint a különféle magyarázatokat/véleményeket egymás között. Az adatok között mutatkozó belső összefüggések jellemzői (koherencia/inkoherencia) alapján arra lehet következtetni, hogy az esetek nagyobb részénél a "jobb érvényesülés" csupán a felszínen magyarázza a román tannyelvű iskolaválasztást, a

mélyebb elemzés a már felvázolt "családi alapok" jelentőségét helyezi újólag előtérbe.

Az anyanyelvű vagy többségi tannyelvű iskolaválasztás fő szempontjait mintegy "evidenciaként" alátámasztó kijelentésekből⁵ a megkérdezett szülők körében két álláspont körvonalazódik:

1. Fontos, hogy a gyermek tanuljon az anyanyelvén, hogy kötődjék nemzeti kultúrájához; az anyanyelven való tanulás feltétele az egészséges személyiségfejlődésnek.

2. Fontos, hogy a gyermek megtanuljon jól románul, hogy ne legyenek a későbbiekben beilleszkedési gondjai, ha románul tanul minden tantárgyat, jobban érvényesül az életben.

E kétfajta viszonyulás egy elsődleges elemzési szinten valóban a döntések meghatározó elemeként jelenik meg, és erős kapcsolatot mutat a kétféle iskolaválasztási gyakorlattal, függetlenül attól, hogy vegyes családról vagy magyar családról van-e szó.

Amennyiben viszont az iskolaválasztás mellett felhozott érveket, előnyöket és hátrányokat nyitott kérdéssel is vizsgáljuk - ahol a megkérdezett szülők saját megfogalmazásaikkal összegezték választásuk fő szempontjait -, jóval árnyaltabb képet kapunk a döntések háttéréről. Ez utóbbi válaszok között ugyanis a bemutatott "sztereotip" magyarázatoknál sokkal életközelibb, inkább a mindennapi élethez kapcsolódó szempontok és érvek dominálnak. Az alábbi táblázatban a nyitott kérdésre kapott válaszokat mutatjuk be.

1. táblázat

A választott tannyelvű iskola fő előnyei

N = 420

	Százalék*
Milyen előnyei vannak román tannyelvű iskolának?	
Könnyebben tudnak segíteni a szülők a tanulásban	59,6
Könnyebb lesz majd a továbbtanulás	20,3
A gyermekek megtanulnak jól románul	18,3
A román iskolában kevesebb a tananyag	5,0
Magabiztosabb lesz, ha felnő	1,0
Milyen előnyei vannak a magyar tannyelvű iskolának?	
Nem lesz gyökértelen, megtanulja a magyar nyelvet és irodalmat	69,4

Semmi különös, egyszerűen az természetes, hogy a gyermek magyarul tanuljon	19,7
A gyermek jól érzi magát az iskolában	11,9
Megérti a tananyagot, nem magol	3,0

* Megjegyzés: A százalékok összege több mint 100%, ami abból adódik, hogy a szülők esetenként több előnyt is felsoroltak.

Mint azt a táblázat szemlélteti, a román tannyelvű iskola előnyei között a legnagyobb arányban (59,6%) az szerepel, "hogy könnyebben tudnak segíteni a tanulásban a szülők". Ez - adataink tükrében - természetesnek is mondható, hiszen a román tannyelvű iskolát választó szülők egyharmada az általános iskolában is románul tanult, a felsőbb fokozatokat (szakiskola, posztliceális képzés, egyetem) pedig többségük román nyelven végezte,⁶ ugyanakkor több mint felük (54,8%) vegyes házasságban él (ezekben az esetekben értelemszerűen a másik szülő csak román nyelven segítheti gyermekeit a tanulásban).

Második helyen a "könnyebb lesz a továbbtanulás" érve jelenik meg a román tannyelvű iskola előnyei között (20,3%). Megjegyezzük, hogy a továbbtanulás a szülők értelmezésében nem csak felsőfokú/egyetemi oktatást jelent, hanem középiskolát, valamint szakoktatást is, tekintve, hogy a megkérdezett szülők jelentős része nem kívánja gyermekét egyetemre járatni, hanem inkább arra voksol, hogy gyermeke tanuljon valamilyen szakmát (16,6%), esetleg elég, ha megszerzi az érettségi diplomát (13,0%).

A "könnyebb lesz a továbbtanulás" érvéhez kapcsolható, ám külön hangsúlyt érdemel a "megtanul jól románul" vélemény. Mint a táblázatból kiolvasható a román tannyelvű iskolát választó szülők viszonylag kis hányada hozta fel ezt döntése melletti érvként (18,3%), ám ennél jóval magasabb arányban jelenik meg ennek a fordítottja a magyar tannyelvű iskolát választó szülőknél, mint a magyar iskola egyik alapvető hátránya: a gyermeküket magyar iskolába járató megkérdezettek több mint egyharmada (35,4%) azon a véleményen van, hogy a gyermekek a magyar iskolában nem tanulják meg elég jól a román nyelvet, annak ellenére, hogy "a magyar iskolában túl sok a tananyag"(24,5%).

Következésképpen a többségi nyelv hatékony tanításának, valamint a magyar nyelv és kultúra színvonalas megismertetésének az egyensúlya - amint azt kutatásunk eredményei is alátámasztják - egyik alapvető kihívása a kisebbségi oktatásnak a Kárpát-medence magyarlakta régióiban.

A választott iskola előnyei/hátrányai kapcsán még megjegyezzük: a román tannyelvű iskolát választó szülők több mint háromnegyede (77,4%) úgy gondolja, hogy helyesen döntött - gyermekének nem fog hátrányára válni a választott iskola -, 18,2% pedig bizonytalan ebben. A magyar tannyelvű iskolát választó szülők körében 68,5%-ot tesz ki azok aránya, akik határozottan úgy látják, hogy jól döntöttek, a bizonytalanok részaránya körükben a másik csoporthoz képest jóval alacsonyabb (6,0%), ám egynegyedük (24,5%) azt a véleményt képviseli, hogy vélt hátrányok ellenére is "gyermekének a magyar iskolában van a helye". Figyelemreméltó azonban, hogy mindkét álláspont - mind a határozott: "jól döntöttünk", mind pedig a bizonytalan - összefügg a megkérdezett szülők iskoláinak tannyelvével: mindkét tannyelvű iskola vonatkozásában azok a szülők biztosak "jó döntésükben", akik olyan tannyelvű iskolát választottak, amelyen nyelven maguk is tanultak az általános iskolában, és azok a szülők bizonytalanabbak, akik a "másik nyelven" végezték ezt a fokozatot. A román tannyelvű iskolát választó, ám az általános iskolát magyar nyelven végzett szülők egynegyede (24,5%) nem biztos abban, hogy helyes volt-e a román tannyelvű iskolaválasztás. A magyar tannyelvű iskolát választó szülők esetében hasonló tendencia mutatkozik: azok körében, akik magyar nyelven végezték az általános iskolát csupán 2,2%-ot tesz ki a bizonytalanok aránya, míg azoknál, akik ezen a fokozaton románul tanultak, ez az arány 13,0%. Azok a szülők pedig, akik úgy gondolják, hogy bár gyermeküknek hátrányára válik a magyar tannyelvű iskola, ám ennek ellenére is "ott a helye", 89,8%-ban magyar tannyelvű általános iskolába jártak.

Érdekes megvizsgálni a felvázoltak kapcsán azt is, hogy a megkérdezettek hogyan ítélik meg döntésüket utólag: ha újra dönteni lehetne, hasonlóan döntenének-e vagy sem? A döntések "újraértékelésére" vonatkozó válaszok ismételten azt mutatják, hogy a román tannyelvű iskolát választó szülők nagyobb arányban bizonytalanok döntésükben, mint a

másik csoport tagjai - eszerint amennyiben újra dönteni lehetne, közel egynegyedük nem biztos, hogy újra román tannyelvű iskolát választana -, és a bizonytalanság ebben ez esetben is azzal függ össze, hogy ezek a szülők magyar tannyelvű általános iskolába jártak.⁷

Figyelmet érdemel továbbá, hogy a megkérdezett szülők egy kisebb hányada egy új választás esetén a német/angol tannyelvű iskola mellett döntene és ez a potenciális választás hangsúlyosabban jellemzi azokat, akik jelenleg magyar tannyelvű általános iskolába járatják gyermekeiket.

2. táblázat

Ha újra választhatna, milyen tannyelvű iskolába íratná gyermekét?

N = 523

	I. alminta (magyar tannyelvű iskolaválasztás) N = 324	II. alminta (román tannyelvű iskolaválasztás) N = 199
Újra hasonlóan döntene	92,4	66,0
Most már inkább a "másik" tannyelvű iskolát választaná	1,2	10,0
Most már inkább a német/angol tannyelvű iskolát választaná	3,9	2,7
Nem tudja	2,2	21,0
Összesen	100	100

A döntések hátterének bemutatása kapcsán még szükséges elmondani, hogy megkérdezett szülők nagyobb része egyáltalán nem tájékozott arról, hogy az adott településen a másik tannyelvű tagozaton/iskolá(k)ban milyen színvonalú az oktatás - a megkérdezettek 32,3%-ának "nincs összehasonlítási alapja", 23,1%-uk "nem tudja megítélni", hogy a választott tannyelvű iskolát véve alapul, a "másikban" milyen színvonalú az oktatás, és közel egynegyedük (23,9%) azon a véleményen van, hogy "semmilyen különbség nincs" egyik vagy másik tannyelvű tagozat/iskola javára. Eszerint az oktatás színvonala egyik vagy másik tannyelvű iskolában/tagozaton viszonylag kevésbé befolyásolja a döntéseket, ami arra hívja fel a figyelmet, hogy a szülők eleve egyéb szempontok alapján választanak iskolát gyermekeik számára. Ám, ha ez így van, akkor az oktatás színvonalának zárójelbe tétele nem koherens a "jobb érvényesülés" érvével, hiszen értelemszerűen ez utóbbinak a feltétele a minél színvonalasabb iskola kellene hogy legyen, nem pedig általában véve a román tannyelvű iskola.

Felmérésünk eredményei az iskola tannyelve mellett meghozott döntés hátterét illetően elsősorban az általános iskola

(I-VIII. osztály) meghatározó jellegére figyelmeztetnek. Ez az időszak adataink tükrében nem csak azért nagy jelentőségű, mert a gyermekek egyik vagy másik nyelven alpműveltséget szereznek, amire a továbbiak során építhetnek, hanem azért is, mert emellett ezekben az években egyfajta "iskoláztatási modellt" is elsajátítanak. Az esetek nagyobb részében a szülők - mint kutatásunk eredményei bizonyítják - nem elsősorban azért választanak román tannyelvű iskolát, "hogy jobban érvényesüljön a gyermek", hanem azért, mert a román iskola mellett meghozott döntés kapcsolódik a családi háttérhez, a család sajátos kulturális közegéhez, az iskoláztatás családi hagyományaihoz. A szülők azon csoportjára vonatkozóan, akik annak jegyében hozták meg a román tannyelvű általános iskola melletti döntésüket, hogy gyermekeik jobb érvényesülését előkészítsék, kutatásunk adatai alapján nagy valószínűséggel prognosztizálható, hogy unokáik is nagyjából román tannyelvű iskolába fognak járni.

Az általános iskola meghatározó szerepéről szólva még érdemes bemutatni az olvasási nyelvre vonatkozó adatainkat az I-VIII. osztályos gyermekek körében. Nagyon szemléletes, hogy a két különböző tannyelvű iskolát látogató csoport nagy része nem nagyon, vagy egyáltalán nem olvas a "másik nyelven".

3. táblázat

Olvasás a gyermekek körében

N = 523

	I. alminta (magyar tannyelvű iskolaválasztás)	II. alminta (román tannyelvű iskolaválasztás)
	N = 324	N = 199
Gyermeke(i) milyen gyakran olvasnak magyar nyelvű könyveket		
Gyakran	80,0	17,1
Ritkán	15,1	34,7
Soha	4,9	48,2
Összesen	100	100
Gyermeke(i) milyen gyakran olvasnak román nyelvű könyveket		
Gyakran	12,0	54,2

Ritkán	42,4	35,6
Soha	45,6	10,2
Összesen	100	100

A táblázatban bemutatott adatok alapján egyfelől a magyar tannyelvű iskolába járó gyermekek magasabb olvasási mutatóját emelhetjük ki, másfelől pedig a magyar nyelv egyértelmű tévesztését a román tannyelvű iskolát látogató magyar vagy a vegyes családból származó gyermekek körében. Ezek az eredmények egyben arra is figyelmeztetnek, hogy azoktól a fiataloktól, akik román tannyelvű általános iskolába jártak, és alig volt vagy egyáltalán nem volt kapcsolatuk a magyar nyelvvel és kultúrával, a későbbiekben sem várható el, hogy visszaállítsák ennek értékét és presztízsét egy szűkebb/tágabb társas közegben, vagy hogy gyermekeiket magyar iskolába írassák, nem azért, mert a saját vagy gyermekeik jobb érvényesülését készítik elő, hanem azért, mert a magyar nyelvet és kultúrát nem ismerik eléggé.

2. Az alkalmazkodás fokozatairól

A beiskolázási gyakorlatok leírásakor nem kerülhetjük meg, hogy külön szóljunk egy, az adatok feldolgozása során megfigyelt jelenségről, ami abból adódott, hogy egyes adatok között - így a román tannyelvű iskolaválasztás, valamint az ennek kapcsán megfogalmazott vélemények - ellentmondások lelhetőek fel.

Ilyen inkohereciára utalnak először is azok a válaszok, amelyeket a megkeresett szülők részéről arra a kérdésre kaptunk: milyen mértékben akadályozza az érvényesülést Romániában az, ha az ember magyar? A két iskolaválasztási gyakorlatot követő csoport válaszai ugyanis eltérnek egymástól a kérdés megítélésében, mégpedig oly módon, hogy azok a szülők, akik román tannyelvű iskolát választottak gyermekeik számára, szignifikánsan magasabb arányban képviselik azt az álláspontot, miszerint kevésbé, vagy egyáltalán nem akadályozza az érvényesülést a "magyarsághoz való tartozás", mint azok, akik magyar tannyelvű iskolába járatják a gyermekeiket (4. táblázat).

Adódik a kérdés: ha nem akadályozza az érvényesülést az, hogy az ember magyar, akkor miért kell a gyermeket román tannyelvű iskolába járatni? Különösen, ha van a településen magyar tannyelvű iskola/tagozat is? Vagy azzal a feltétellel nem akadályozza, ha a magyar nemzetiségű gyermekek román tannyelvű iskolába járnak, következésképpen - mint a fentebb bemutatott adatok bizonyítják - többnyire román vagy kevert nyelven beszélnek és alig, vagy egyáltalán nem kerülnek kapcsolatba a magyar kultúrával? Ez utóbbi esetben azonban mit jelent számukra a magyarsághoz való tartozás?

4. táblázat

Milyen mértékben akadályozza az érvényesülést Romániában, ha az ember magyar?

N=523

	I. alminta (magyar tannyelvű iskolaválasztás) N = 324	II. alminta (román tannyelvű iskolaválasztás) N = 199
Nagyon nagy	5,8	8,0

mértékben		
Inkább igen	36,8	24,0
Inkább nem	37,0	34,2
Egyáltalán nem	7,4	18,4
Nem tudja	13,0	15,3
Összesen	100	100

A kérdés tovább bonyolódik, amennyiben ezt az adatsort régiók szerint⁸ is vizsgáljuk; a regionális bontásban jelentkező hangsúlyeltolódások külön figyelmet érdemelnek (5. táblázat). Az adatok azt mutatják, hogy azokban a megyékben, ahol a magyarság tömbben/többségben él, és a magyar nemzetiségű tanulónak viszonylag kis hányada látogat román tannyelvű iskolát (Hargita, Kovászna, Maros megye), a román iskolát választó szülők az átlaghoz képest is, különösen pedig a magyar tannyelvű iskolát választók csoportjához képest kiugróan magas arányban képviselik azt a véleményt, miszerint a magyarsághoz való tartozás egyáltalán nem jelent akadályt az érvényesülésben. Ez rendben is lenne, ám akkor miért jár a gyermek román tannyelvű általános iskolába?

Ugyanúgy elgondolkodtatóak a szörványmegyékben kapott válaszok is: itt a két "szélső" álláspontot képviselők aránya érdemel figyelmet, nevezetesen, hogy a magyarsághoz való tartozás "nagyon nagy mértékben akadály a az érvényesülésnek" (15,7%), valamint, hogy ez "egyáltalán nem akadály" (15,7%).

Újabb kérdés: hogyan magyarázhatóak ezek a hangsúlyeltolódások?

5. táblázat

Milyen mértékben akadály a az érvényesülésnek Romániában, ha az ember magyar?

N = 523

1. régió (Hargita, Kovászna, Maros megye) N = 177		2. régió (Bihar, Kolozs, Szatmár, Szilággy, Fehér megye) N = 173		3. régió (Arad, Hunyad, Máramaros, Szeben, Beszterce- Naszód és Temes megye) N = 173	
Magyar	Román	Magyar	Román	Magyar	Román

	iskola	iskola	iskola	iskola	iskola	iskola
Nagyon nagy mértékben	3,4	1,7	3,8	6,0	7,9	15,7
Inkább igen	28,4	11,9	47,2	40,3	34,7	20,0
Inkább nem	41,4	40,7	33,0	26,9	40,6	32,9
Egyáltalán nem	9,5	23,7	6,6	11,9	8,9	15,7
Nem tudja	17,2	22,0	9,4	14,9	7,9	15,7
Összesen	100	100	100	100	100	100

Hasonlóan ellentmondást rejtenek felmérésünk azon eredményei is, melyek a beolvadás mértékének észlelésére, megítélésére vonatkoznak a megkérdezett szülők körében. Érdekes, hogy a román tannyelvű iskolát választó szülők kedvezőbbnek ítélik meg a magyar kisebbség helyzetét a beolvadás vonatkozásában, mint azok, akik gyermekeiket magyar tannyelvű iskolába járatják. A magyar iskolát választó szülőknek mindössze 16,4%-a véli úgy, hogy a magyarság beolvadása jelenleg kismértékű, míg a román iskolát választók körében ezt az álláspontot 25,4% képviseli.⁹ Sőt, az átlagosnál derülátóbbnak mutatkoznak a szóban forgó kérdés kapcsán azok a megkérdezettek, akik maguk is román tannyelvű általános iskolába jártak, csakúgy, mint azok, akik vegyes házasságban élnek.

Adódik a másik kérdés: miként értelmezhető egy ilyen jellegű különbség?

A felvázolt kérdéseket egyszerû lenne megmagyarázni egy mûködô és valóságos "multikulturális modell" mentén, ám véleményünk szerint ezek az ellentmondások sokkal inkább a kognitív disszonancia¹⁰ jelenséggel vonhatók párhuzamba. Ennek lényege az, hogy az emberek erôs késztetést éreznek arra, hogy egyensúly, belsô konzisztencia legyen értékeik, gondolataik (kognícióik), valamint viselkedésük, cselekvéseik között. Amennyiben a vélekedések, értékek, gondolatok nincsenek összhangban egymással, vagy inkoherencia van a kogníciók és a viselkedések/cselekvések között, feszültségérzést élnek meg, és erôs motivációt éreznek arra, hogy valami módon ezt csökkentsék, vagyis az egyensúlyt helyreállítsák. Ez a helyreállítás leggyakrabban nem racionális/logikai, hanem sokkal inkább érzelmi töltetû. Így tehát elsôsorban nem az érdekli ôket, hogy konzekvensek legyenek, hanem az, hogy úgy érezzék, hogy azok.

Annak az álláspontnak a hangsúlyosabb képviselôje, miszerint nem akadály a érvényesülésnek a magyarsághoz való tartozás, éppen azok részérôl, akik a "jobb érvényesülés" jegyében lemondanak a magyar iskoláról, ugyanakkor a beolvadási folyamat kedvezôbb megítélése azok körében, akik a leginkább érintettek a folyamatban, véleményünk szerint az említett egyensúlyelmélettel magyarázható.

Ezek a (kedvezôbb) vélemények nem koherensek a román tannyelvű iskolaválasztással, ám koherensek a bensôbb értékekkel, kogníciókkal, a személyiség lelki integritásával, amelynek egyik pillére a természetes viszonyulás az anyanyelvhez és az anyanyelvű kultúrához.

Ezt támasztja alá, hogy a szóban forgó disszonancia jelenség bár általában megfigyelhetô a román tannyelvű iskolát

választó szülőknél, mégis a leginkább jellemzőnek abban a régióban mondható, ahol a magyarság nagy számban él. Ebben a térségben a magyar nemzetiségű szülők részéről a román tannyelvű iskolaválasztás - a társuló magyarázatokkal, inkohereciákkal és kíséreléseikkel együtt - a többségi nemzethez, nyelvhez, kultúrához való alkalmazkodás egyik fokozatának természetét körvonalazza.

Am az adatok, miszerint a szörványmegyékben a hangsúly a viselkedés - az, hogy román tannyelvű iskolát választanak a gyermekek számára -, és az ehhez társuló vélemények - "nagyon nagy mértékben akadályozza az érvényesülést az, ha az ember magyar" - közötti koherencia felé tolódik el, az alkalmazkodásnak már egy másik fokozatát világítják meg, nevezetesen, amikor a többségi tannyelvű iskolaválasztás egyre inkább összhangba kerül a bensőbb kogníciókkal, a gyermek pedig nem azért jár román tannyelvű iskolába, hogy jobban érvényesülhessen, hanem azért mert így "természetes".

Irodalom

1. Bodó Barna (szerk.): *Jelen és jövő a szörványkutatásban*. Szörvány Alapítvány, Temesvár, 1996.
2. Erős Ferenc (szerk.): *Azonosság és különbözőség*. Scientia Humana, Budapest 1996.
3. Sorbán Angella-Dobos Ferenc: *Szociológiai felmérés a határon túl élő magyar közösségek körében az asszimiláció folyamatairól - Erdély*. In: Magyar Kisebbség 1997/3-4. sz.
4. Sorbán Angella: *Iskola és asszimiláció*. BFI-ETM 1997 (kézirat).

¹ A kutatás a Balázs Ferenc Intézet (Budapest) koordinálásával négy Kárpát-medencei régióban - Erdélyben, Kárpátalján, Felvidéken és a Vajdaságban - azonos módszertan és kérdőív alapján, összehasonlító keretben, 1996 novemberében készült. Kutatásunk csak az általános iskola - I-VIII. osztály - tannyelvének megválasztására terjedt ki.

² Erdélyben a vizsgálat összesen 34 települést fogott át, ebből 7 nagyváros, 14 kisváros és 13 község/falu. A településminta kialakításánál figyelembe vettük a magyar nemzetiségű tanulók beiskolázására vonatkozó kimutatásokat. Eszerint Romániában a magyar nemzetiségű tanulóknak kb. egynegyede látogat román tannyelvű iskolát, ám ez átlag eltérő arányokat fed egyfelől iskolai fokozatok szerint, másfelől pedig regionális bontásban.

³ A megkérdezett magyar nemzetiségű szülőket hólabda (görgetett minta) módszerével választottuk ki. A módszer lényege, hogy minden megkérdezett személytől ajánlást kérünk újabb megkereshető személyre. A mintaalakítás során alapvető szempont volt, hogy kb. egyforma esetszámmal legyenek képviselve minden "oktatási régióban" a magyar, illetve a román tannyelvű iskolát választó szülők (nem arányos mintaalakítás). Az adatfelvétel során azonban némileg "torzult" a minta. Ennek oka, hogy a román tannyelvű iskolát választó szülők körében elég magas volt a válaszmegtagadók aránya (20-25%). A többgyermekes családoknál, amennyiben ezek eltérő tannyelvű iskolába jártak, a legkisebb iskolás korú gyermek iskolájának tannyelvét vettük figyelembe (tehát eszerint került az adott szülő egyik vagy másik almintába).

⁴ A kutatás módszertanáról és Erdélyre vonatkozó eredményeiről már megjelent egy részletes tanulmány a Magyar Kisebbség 1997/3-4. számában.

⁵ A szóban forgó kijelentésekkel való egyetértést/elutasítást a Likert-féle skálával (5 fokozatú skála) mértük. Az adatokat faktoranalízissel (főkomponens-elemzés), valamint klaszteranalízissel (Quik cluster eljárás) is elemeztük.

⁶ A román tannyelvű iskolát választó szülők iskoláinak tannyelve a felsőbb fokozatokon a következő megoszlásokat mutatja: a szakiskolát végzettek 90,2%-a, a középiskolát végzettek 62,5%-a, az egyetemet végzetteknek pedig 92,5%-a román nyelven tanult ezeken a fokozatokon.

⁷ A román tannyelvű iskolát választó, ám az általános iskolát magyarul végzett szülők 24,9%-a bizonytalan volt abban, hogy ha újra döntenie kellene, hasonlóan döntene-e vagy sem.

⁸ Az ún. "oktatási régiók"-ról van szó. A statisztikai adatok alapján három "oktatási régió" (megyecsoportot) különíthető el: (1.) amelyekben a román tannyelvű iskolát látogató magyar nemzetiségű tanulók aránya nem haladja meg a 10%-ot, (2.) amelyekben ez az arány 10-50% között van, és (3.) amelyekben a magyar nemzetiségű tanulók több mint a fele román tannyelvű iskolát látogat.

⁹ Ennek kapcsán megjegyezzük, hogy a román tannyelvű iskolát választó szülők közel egyharmada (29,4%) "nem tudta megítélni" a beolvadási folyamat mértékét, a magyar iskolát választók csoportjában ez az arány 9,6%-ot tesz ki.

¹⁰ Az említett egyensúly-elméletet Leon Festinger amerikai pszichológus dolgozta ki.

- [Biczó Gábor: Megjegyzések Vetési László: Szórványstratégia - nemzetstratégia című tanulmányához](#)
- [Bodó Barna: Jövőtervezés és bűnbánat](#)
- [Péter István: Szórvány - kisebbség - etnikum - erdélyi magyarság](#)
- [Tóth Pál Péter: Szórványban... Hozzászólás Vetési László vitaindító írásához](#)
- [Gergely Ferenc: A megoldott kévék](#)
- [dr. Schneller Károly: Szórványok és szigetek sorsa Kolozs vármegyében VI.](#)
- [dr. Szathmáry Lajos: Gyakorlati hozzászólás a magyar szórványügyhöz](#)
- [Bakk Miklós - Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások](#)
- [A kisebbségek jogai - Nyilatkozat az etnokulturális és nemzeti kisebbségekre, valamint őshonos lakosságokra vonatkozó liberális demokrata elvekről](#)
- [Benjamin Neuberger: Nemzeti önrendelkezés: egy fogalom dilemmái](#)
- [Sorbán Angella: "Tanuljon románul a gyermek, hogy jobban érvényesülhessen"](#)
- [Izsák Balázs: A román tanügyi törvény a nemzetközi jog szemszögéből](#)
- [Jánki András: Mítosz és valóság](#)
- [Kiss Dénes: Civil szféra és politikum](#)
- [Mák Ferenc: Az új nemzeti politika és a Határon Túli Magyarok Hivatala \(1989-1999\)](#)
- [Süket Levente: Pro Universitate Siculorum](#)
- [Gerencsér Balázs - Juhász Albin: A Kárpát-medencei magyar autonómiák lehetősége az ezredfordulón](#)
- [Veress Emőd: A román Alkotmánybíróság hatásköre](#)
- [Horia-Roman Patapievici: Egy identitáselmélet margójára](#)
- [A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája 1989](#)

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék